

El català i les tesis doctorals: una tria limitada?

Avel·lí Flors-Mas i F. Xavier Vila

Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

La utilització d'una llengua per a funcions universitàries constitueix una operació fonamental del procés d'expansió funcional i elaboració formal que permet disposar d'una llengua apta per a tots els usos. De fet, la manca d'ús d'un idioma en aquest entorn s'ha considerat sovint com una prova de la seva limitació intrínseca. Era això precisament el que volia expressar Adolfo Suárez en dir que «*no se puede enseñar química nuclear (sic) en vascuence o en catalán*». En aquest context, hi ha hagut certa tendència a considerar la llengua de les tesis doctorals com un dels indicadors de completesa funcional d'una llengua, de manera que a més ús en aquest àmbit, més normalitzada estaria. Per diversos motius, el català mai no ha arribat a assolir l'estatus de llengua hegemònica de les tesis doctorals fetes al nostre país. Durant les darreres dècades, el nostre sistema universitari es troba immers en un procés de canvi des d'un marc nacional a un altre d'internacional que està tenint un impacte en la funció i el format de les tesis doctorals. En aquest marc, quines llengües trien els estudiants de doctorat de les universitats dels territoris de llengua catalana a l'hora de redactar les seues tesis? Hi ha diferències entre territoris o segons l'àmbit de recerca? I quines conseqüències té l'ús del català en aquest camp sobre la seua viabilitat com a *llengua acadèmica*?

mots clau: tries lingüístiques, política lingüística universitària, tesis doctorals

La tesi doctoral: un concepte en procés de transformació

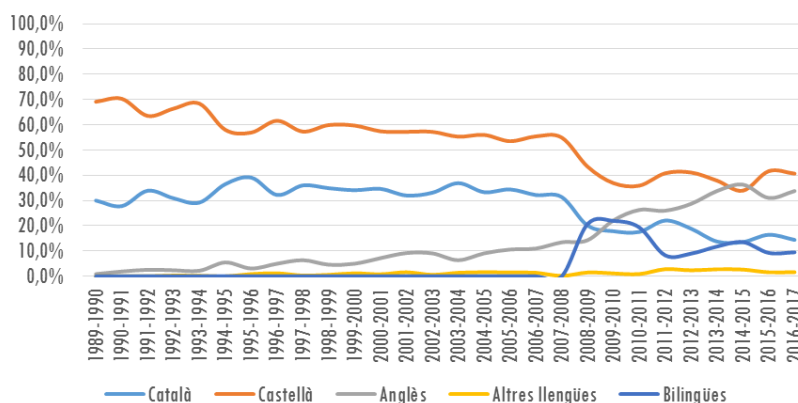
El concepte de què és una tesi doctoral es troba en procés de mutació. Històricament, hom veia en la tesi una obra d'un gènere singular que solia ser de dimensions molt considerables, preparació estrictament individual i elaboració dilatada en el temps, una aportació que marcava significativament la carrera de l'autor i que solia presentar-se davant de tribunals nacionals.

Aquest model de tesi, però, està qüestionat. D'entrada, cada vegada es restringeix més l'extensió de les tesis i se n'acurten els terminis d'elaboració i lliurament. Les tesis actuals es conceben sovint pensant en la seua convertibilitat en articles acadèmics o en volums publicables, i comença a generalitzar-se el format de tesis per compendi d'articles, publicats prèviament en revistes especialitzades. D'altra banda, el disseny de les investigacions és cada vegada menys individual i més integrat en la dinàmica

d'un equip de recerca. La internacionalització de la recerca està transformant les condicions de producció de les tesis. Per exemple, els doctorands són un segment de població cada vegada més mòbil: l'any 2015, el 31% dels estudiants que van defensar una tesi en una universitat de Catalunya tenien nacionalitat estrangera. A més, normatives com la que guia l'obtenció del títol de doctorat europeu afavoreixen la creació de tribunals de tesi internacionals. Tot plegat són factors que condicionen les tries lingüístiques dels doctorands, ja limitades d'entrada perquè la tesi és fruit d'un treball concertat amb un director o directora i perquè ha de poder ser llegida per una comunitat acadèmica cada vegada més transnacional, com a resultat dels canvis tecnològics i la intensificació de la circulació d'informació en la globalització.

En bona mesura, si durant el segle XIX i bona part del XX les tesis eren un producte destinat a la comunitat científica nacional, ara com ara els estudis de doctorat són un àmbit especialment permeable a l'ús de *llengües franques acadèmiques*, una funció que assumeix de manera cada vegada més exclusiva l'anglès (Gordin 2015; Vila 2017). Com a exemple il·lustratiu, el *Gràfic 1* mostra l'evolució de la llengua de les tesis a la Universitat de Barcelona. En aquesta institució, en poc més de 25 anys l'ús de l'anglès ha passat de representar menys de l'1% de tesis defensades a representar-ne un terç del total, i més del 40% si tenim en compte les tesis bilingües i plurilingües. De fet, el curs 2014/2015 l'anglès fins i tot va depassar l'ús del castellà.

Gràfic 1. Evolució de la llengua de les tesis a la Universitat de Barcelona. Cursos 1989-1990 a 2016-2017

En aquest entorn de canvi, s'obre un interrogant en relació amb la política lingüística universitària: quina és la situació de la llengua catalana en el terreny de les tesis doctorals? Hi donem resposta a partir d'un estudi sobre les llengües de les tesis doctorals a les universitats dels territoris de parla catalana durant el curs 2015/2016, inscrit en la línia de recerca sobre *política lingüística universitària* i resultat d'un encàrrec de la Xarxa Vives d'universitats al CUSC-UB.

Les tries de llengües en el terreny de les tesis doctorals en les universitats de l'espai lingüístic català

El curs 2015/2016 es van defensar un total de 6.382 tesis doctorals a les universitats de l'espai Vives, gairebé un 80% de les quals concentrades en només 6 universitats: la Universitat de Barcelona (17,7%), la Universitat Autònoma de Barcelona (16,8%), la Universitat de València (15,6%), la Universitat Politècnica de València (12,9%), la Universitat Politècnica de Catalunya (9,3%) i la Universitat d'Alacant (6,4%). Pel que fa a la distribució de les tesis per àmbits d'estudi, vegeu la *Taula 1*.

Taula 1. Tesis segons àmbit d'estudi a les universitats de l'espai Vives. Curs 2015/2016

Àmbit d'estudi	n	%
Arts i Humanitats	960	15,0
Ciències socials i jurídiques	583	9,1
Ciències de la Salut	835	13,1
Enginyeria i Arquitectura	1.722	27,0
Ciències experimentals	799	12,5
Altres/no especificat	1.483	23,2
Total	6.382	100,0

Com indica la *Taula 2*, el curs 2015/2016 el castellà va ser l'opció majoritària dels estudiants de doctorat a les universitats de l'espai Vives: més de la meitat de les més de 6.000 tesis defensades estaven escrites en aquesta llengua. La segona posició va ser per a l'anglès, amb 1 de cada 4 tesis. A força distància hi trobem el català, amb 1 de cada 10 tesis. Finalment hi ha les «Altres llengües i combinacions» —una opció que inclou entre altres les tesis bilingües i plurilingües— que representen el 6% del total.

Taula 2. Llengua de les tesis a les universitats de l'espai Vives. Curs 2015/2016

Llengua	N	%
Català	725	11,36%
Castellà	3.514	55,06%
Anglès	1.759	27,56%
Altres llengües i combinacions	384	6,02%
Total	6.382	100,00%

Aquests resultats generals amaguen certes diferències entre universitats i segons territoris que podem explorar servint-nos del *Gràfic 2*, on hi ha representats els percentatges d'ús de cada llengua a les diferents universitats de l'espai Vives —amb l'excepció de la Universitat Miguel Hernández d'Elx, la Universitat de Perpinyà-Via Domitia i la Universitat de Sàsser, que no van aportar dades per a l'estudi de base. D'entre

les principals conclusions que es poden extreure del gràfic, cal destacar que:

1. Totes les universitats que se situen per damunt de la mitjana d'ús del català, 9 en total, estan ubicades a Catalunya i a les Illes Balears, precisament els territoris on hi ha més ús del català com a llengua vehicular a la universitat.
2. Les 8 universitats situades per sota de la mitjana d'ús del català es divideixen en dos grups:
 - ❖ d'una banda hi ha les universitats valencianes, en què l'ús escàs del català es correspon amb una posició clarament hegemònica del castellà i que segueixen, doncs, un model més tradicional;
 - ❖ d'una altra hi ha dues universitats del Principat, la Universitat Pompeu Fabra i la Universitat Politècnica de Catalunya, en què la llengua més usada és l'anglès, seguida de lluny pel castellà i encara més avall del català.
3. El català és l'opció majoritària només a 2 universitats, la UVic-UCC i la Universitat d'Andorra, que conjuntament només aporten el 0,27% del total de tesis.
4. L'anglès és l'opció majoritària de dues altres universitats catalanes, la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat de Girona —aquesta última és, a més, l'única llevat de les de Vic i Andorra en què el nombre de tesis en català supera el nombre de tesis en castellà.

En suma, l'ús del català com a llengua de redacció de les tesis és minoritari però obté millors registres allà on té una posició més destacada com a llengua de docència i més vitalitat general.

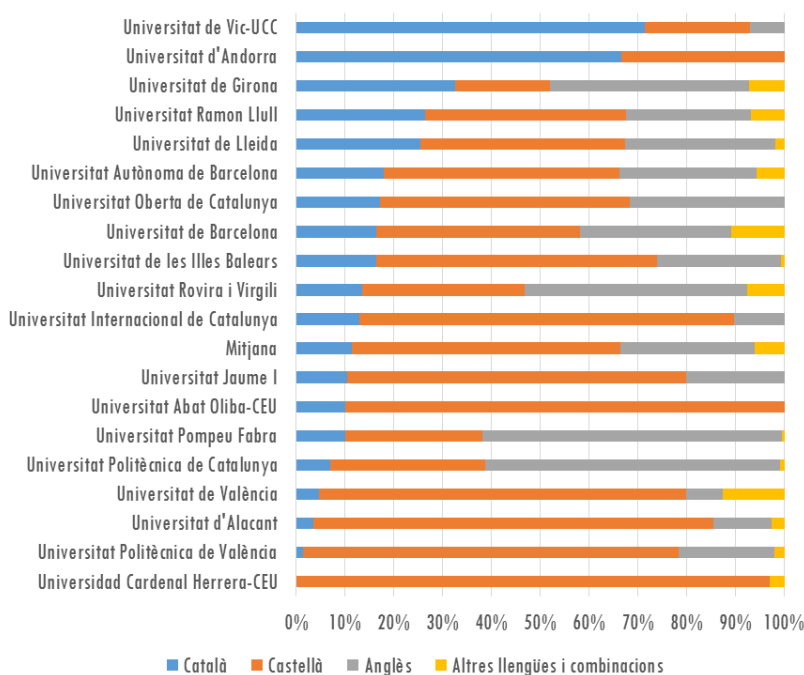
L'àmbit de coneixement en què s'inscriu la recerca també té un cert impacte en la tria lingüística a l'hora d'escriure la tesi. Tal com pot apreciar-se al *Gràfic 3*, en termes generals, el castellà és l'opció majoritària a tots els àmbits llevat de les Ciències experimentals, en què la llengua predominant és l'anglès. El català és minoritari en tots els camps, però la seua presència és comparativament superior en les Arts i Humanitats

(25,5%), seguida a distància de les Ciències de la salut i de les Ciències socials i jurídiques. L'àmbit més refractari al català és, ara mateix, el d'Enginyeria i Arquitectura.

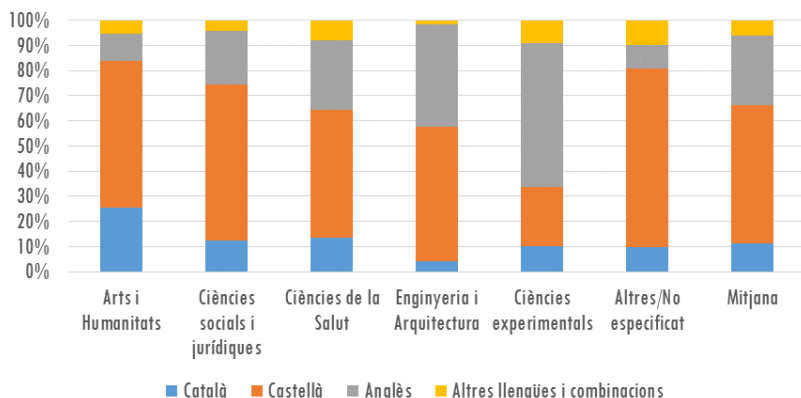
En resum, l'estudi sobre la llengua de les tesis doctorals a les universitats de l'espai Vives el curs 2015/2016 indica que el castellà continua sent l'opció majoritària dels estudiants de doctorat, seguit de l'anglès, que ja supera el 25% en

el conjunt de les universitats i que l'any 2015/16 va ser l'opció majoritària en 4 universitats catalanes. Pel que fa al català, és minoritari en gairebé totes les universitats i presenta dos patrons distingibles: d'una banda, mostra més ús en els territoris en què la llengua compta amb més vitalitat sociolingüística, més ús com a llengua acadèmica i, en general, més suport institucional. D'una altra, té més presència en Arts i Humanitats, seguida de Ciències de la Salut i Ciències socials i jurídiques, i molta menys en Enginyeria i Arquitectura.

Gràfic 2. Llengua de les tesis segons la universitat. Curs 2015/2016

Gràfic 3. Llengua de les tesis segons l'àmbit d'estudi. Curs 2015/2016

Algunes reflexions

Després de segles d'exclusió de l'àmbit de l'ensenyament superior, fa tan sols algunes dècades que el català ha assolit l'estatus de *llengua acadèmica*, és a dir, de vehicle per a la docència, la gestió i la producció de la recerca. Fins a quin punt la posició secundària del català com a llengua de les tesis doctorals repercuteix en aquest estatus com a llengua acadèmica?

La comparació amb altres llengües mitjanes d'Europa i altres àrees geogràfiques (Vila i Bretxa (ed.) 2015) suggereix que, llevat d'algunes excepcions, aquestes llengües rarament han assolit una posició predominant com a llengua de tesis, i que generalment estan tenint problemes per mantenir-se en aquest àmbit. Aquesta tendència ha d'entendre's sobretot com a resultat del canvi de funcions de les tesis que apuntàvem a l'inici de l'apunt: les tesis cada vegada són menys un afer nacional i estan passant a ser més i més internacionals. Des d'aquest punt de vista, és comprensible que creixin les pressions en favor de l'ús de la llengua franca acadèmica. En aquest sentit, el català estaria experimentant les mateixes pressions que llengües com el neerlandès o les llengües nòrdiques. Ara bé, la comparació amb altres llengües mitjanes també suggereix que la posició secundària com a llengua de tesis no implica necessàriament una amenaça per a l'estatus de llengua acadèmica, que pot mantenir-se en tant que llengua de docència i de producció de coneixement.

Significa això que cal renunciar a donar suport a l'ús del català en l'àmbit de les tesis doctorals? No necessàriament. De fet, igual com passa en el cas del català, en la majoria de llengües mitjanes acadèmiques observades es manté una certa producció de tesis, sobretot en algunes àrees del saber més lligades amb els coneixements arrelats al país, i aquests usos són importants tant des d'un punt de vista simbòlic com des d'un punt de vista més pràctic, pel seu impacte en el procés d'elaboració formal de la llengua —en la producció i adaptació de terminologia científica, per exemple. Hi ha diferents mesures que poden afavorir l'ús, si escau, parcial

del català en aquest camp. Per esmentar-ne algunes:

1. Reforçar alguns incentius ja existents, com el *Premi Cum Laude* (Xarxa Vives) o el premi TDCAT (Generalitat de Catalunya).
2. Facilitar la disponibilitat d'assessorament lingüístic gratuït per als estudiants que opten pel català.
3. Promoure els usos del català en les tesis plurilingües mitjançant les normatives de doctorat. Per exemple, incentivar-ne l'ús en la redacció de la introducció i les conclusions de les tesis per compendi d'articles —publicats habitualment en anglès.
4. Valorar més adequadament les publicacions científiques en català, la qual cosa facilitaria la presència d'aquesta llengua en les tesis basades en compendis.

Sigui com sigui, probablement la política més rendible des d'un punt de vista social és garantir la presència del català en la projecció dels resultats de les tesis sobre les societats que sostenen i financen la recerca, a partir d'activitats de difusió i transferència. En aquest sentit, caldria que les autoritats acadèmiques incentivessin adequadament no sols la publicació en revistes d'impacte internacional sinó també en la difusió dels resultats de la recerca en català, establint per exemple incentius per a la publicació d'articles d'intenció divulgativa sobre els resultats. Aquestes propostes afavoririen, de retruc, la creació de noves plataformes de difusió del coneixement i la revitalització de publicacions ja existents i facilitarien la disponibilitat de materials docents en català sobre les últimes troballes en els diferents camps de recerca.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

núm. 4—des. 2018

apunts de sociolingüística
i política lingüística

Referències

GORDIN, Michael D. (2015): *Scientific Babel. How Science Was Done Before and After Global English*. Chicago i Londres: University of Chicago Press

VILA, F. Xavier (2017) «Les llengües mitjanes com a llengües acadèmiques: situació i perspectives». Dins BASTARDAS, Albert; BOIX-FUSTER, Emili; TORRENS, Rosa Maria

(coord.): *El català, llengua mitjana europea. Multilingüisme, globalització i sostenibilitat lingüística* (235–265). Barcelona: Octaedro

VILA, F. Xavier; BRETXA, Vanessa (ed.) (2015). *Language Policy in Higher Education. The case of Medium-sized Languages*. Bristol: Multilingual Matters

Com citar aquest apunt

FLORS-MAS, Avel·lí; VILA, F. Xavier (2018). «El català i les tesis doctorals: una tria limitada?». *Apunts de sociolingüística i política lingüística*, 4, 1-6

Editors

Xavier Mas Craviotto i Avel·lí Flors-Mas

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Contacte

CUSC-Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona

Adreça: Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona

Telèfon: +34 93 403 7065

Adreça-e: cusc@ub.edu

Web: <http://www.ub.edu/cusc>

Twitter: @CuscUB

Facebook: @cuscub